

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК [82.091+821.161.2+821.521]

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/31>

Крижановська О. О.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Малахова Ю. В.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Борзова О. Д.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ» У ПОЕЗІЯХ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ Й ЙОСАНО АКІКО: ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті наголошується, що в літературознавстві концепт, репрезентуючи метафоричну дійсність, пов'язаний із поняттями «образ», «ідея», «архетип». Концепт «любов» розкривається через низку різних метафор, які дозволяють зрозуміти його семантичну наповненість й глибину. У статті розглядається метафоричне функціонування концепту «любов» у різних картинах світу. Дослідники доводять, що метафорична репрезентація концепту «любов» у поетичному світі розкриває авторський світогляд й емоційний стан. Об'єктом порівняльно-типологічного дослідження обрано поезії Т. Осьмачки «Чекання» і «Весна» зі збірки «Скитські вогні» (1925) й танка Йосано Акіко (збірка «Розплетена коса» (1901)). Доведено типологічну спільність поезій Т. Осьмачки й Й. Акіко у розкритті концепту «любов». Ліричні герої митців репрезентують глибину почуттів і суголосність авторським переконанням. Підкреслено, що твір Т. Осьмачки «Чекання» й танка Й. Акіко розкривають концепт «любов» через метафори «самотність» й «очікування», мають схожу семантичне наповнення. Акцентовано, що твір Т. Осьмачки «Весна» й танка Й. Акіко репрезентують концепт «любов» через низку метафор – «самотність», «очікування», «весна», «ніч», «зневіра». Поетичні тексти розкривають самотність героїв й пошуки кохання. З'ясовано, що доміантною метафорою поетичних текстів є «весна», яка у поезіях українського і японського авторів має традиційне семантичне наповнення. Наголошується, що метафора «весна» у поезіях авторів репрезентує очікування кохання й неможливість подолати самотність. У поезіях Т. Осьмачки та Й. Акіко концепт «любов» реалізовано й через метафору «ніч» (має семантику смутку, тривоги, самотності й еротичні мотиви) та через символіку числа три. Метафора «зневіра» типологічно об'єднує поезії Т. Осьмачки та Й. Акіко. Наголошується, що поетичні твори українського й японського авторів демонструють трагічну розв'язку й драматизм ліричного сюжету.

Ключові слова: порівняльно-типологічний аспект, концепт, метафора, семантика, мотив, ліричний герой, українська література, японська література.

Постановка проблеми. Концепт – є одним із засобів світосприйняття, репрезентує зв'язок мови і культури, мови й мислення. А. Загнітка наголошує, що концепти – «ментальні утворення, основним виявом яких постають збережені в людській пам'яті в тих чи інших стереотипах усвідомлювано-типізовані фрагменти досвіду,

що уможливило передавання інформації про них іншим» [7, с. 16]. К. Протопопова, розглянувши різні визначення дефініції «концепт», підсумовує, що у літературознавстві під концептом слід «розуміти образ, символ, ідею або наскрізний мотив, який чітко розкривається у тексті, є визначальним, тобто основоположним словом; концепт

можна тлумачити й асоціативно відповідно до різних думок і точок зору» [9].

Дослідники Дж. Локофф та М. Джонсон дійшли висновку про те, що людське мислення є метафоричним. Вчені довели, що метафора – головний механізм формування концептуальних форм свідомості. Відповідно до концепції Дж. Локоффа та М. Джонсона особистість не сприймає явища й речі однозначно, вона завжди асоціює їх із тим, що вже відомо: «We have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature. The concepts that govern our thought are not just matters of the intellect. They also govern our everyday functioning, down to the most mundane details. Our concepts structure what we perceive, how we get around in the world, and how we relate to other people. Our conceptual system thus plays a central role in defining our everyday realities» [2].

Метафора є в кожній частині реального життя людини й пробуджує її мислення, створює особливу метафоричну концептуальну систему. Отже, концепт, репрезентуючи метафоричну дійсність людини, у літературознавстві пов'язаний із поняттями «образ», «ідея», «архетип» та має власні унікальні характеристики. Концепт «любов» розкривається через низку різних метафор, які дозволяють зрозуміти його наповненість й глибину.

Форманова С., Форманова О., аналізуючи лінгвоментальні особливості концептів «любов» та «кохання», зазначають, що «єдиного визначення любові не існує, кожен трактує його по-своєму, але всі сходяться на тому, що без любові нічого в світі не відбувається: вона оточує нас і вдома, і на роботі, і на відпочинку, бо без любові людина нічого не варта. Любові притаманні такі якості, як бажання прощати, довіряти, турбуватися про коханих. Звичайно, любов не існує сама по собі, вона тісно пов'язана з іншими почуттями, такими як дружба, ревності, ненависть» [12, с. 213]. У дослідженні розглядається функціонування концептів «любов» і «кохання» у різних картинах світу та наголошується, що світогляд формує особливості їх семантичного наповнення. Зазначено особливості біблійного втілення любові, «любов в релігійній картині світу поділяється на любов Божу, та на любов людей до Бога, до своїх ближніх, а також до своїх ворогів. Божа любов безкорисна. Незважаючи на обличчя, Бог бажає спасіння кожній людині і тому проявляє свою любов до кожного. Біблія радить любити не лише своїх рідних, своїх

чоловіків чи дружин, але й своїх ворогів. Любов людини до Бога має дещо інший характер; вона носить назву любов–потреба» [12, с. 213–214]. Думка дослідників корелюється із 13 розділом першого послання Апостола Павла до каринтян: «Любов довго терпить, любов милосердна, не задрить, любов не величається, не гордиться, не поводить непристойно, не шукає свого власного, не спалахує гнівом, не задумує лихого, не радіє з несправедливості, а радіє з істини; усе переносить, усьому довіряє, завжди надіється, усе перетерпить» [4].

Дослідниці акцентують, що у філософській картині світу любов має наступний поділ: «любов-толерантність, любов-ерос, любов-пристрасть, любов-дружбу» [12, с. 214]. Світська картина світу, на думку Форманової С., Форманової О., поділяє любов «на романтичні стосунки та на фізіологічний потяг. У філософській картині світу змінено послідовність розвитку почуттів. Перед дружною йде любов-ерос. У релігійній картині світу є дві любові: любов Бога до людини та любов людини до людини» [12, с. 214].

Підсумовуючи міркування про втілення любові у різних картинах світу, дослідниці підкреслюють, що «любов в релігійній картині світу має якісні характеристики, діє в часі, впливає на всіх людей та існує заради всіх нас. Любов може бути сильною, не підвладною законам, слова їй не потрібні, вона говорить сама за себе і приховати її неможливо. Її місце у шлюбі, між родичами та коханими. Результатом є правдивість та чесність цього почуття. Отже, концепт «любов» існує у всіх картинах світу, тільки має різні забарвлення» [12, с. 214].

Погодимось із запропонованим Формановою С. та Формановою О. визначенням трьох взаємопов'язаних складників концепту любов у поетичних творах: «Концепт «любов» у поезії є складною сутністю, яка має певну думку і певні почуття; вона формується у свідомості поета трьома смисловими концептуальними ознаками: «почуття гарячої сердечної прихильності, потяг до коханого»; «почуття глибокої довіри та схильності до Батьківщини, друзів»; «постійна, сильна схильність, переймання поетичною творчістю». Перераховані слоти концепту «любов» не мають чітких меж, вони розкривають нерозривну єдність між поетичною творчістю, коханням та любов'ю» [12, с. 214].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концептів займає значне місце в сучасних філологічних студіях (дослідження

О. Місінкевич, А. Загнітка, А. Приходько, О. Потапенко, В. Кононенко, І. Вишпольська, К. Білобровська (Протопопова), С. Форманова, Ю. Форманова та ін.). Однак порівняльне вивчення метафоричної репрезентації концепту «любов» в поезіях Тодося Осьмачки і Йосано Акіко ще не стало предметом наукової уваги.

Мета статті – спираючись на запропоновані дослідниками складові концепту «любов», проаналізувати спільність і своєрідність його метафоричного втілення в поезіях українських та японських митців – Тодося Осьмачки і Йосано Акіко.

Виклад основного матеріалу. Метафорична репрезентація концепту «любов» у поетичному світі митця пов'язана із його світоглядом, емоційним станом, життєвими переконаннями. Ліричний герой Т. Осьмачки репрезентує глибину почуттів, суголосність авторським переконанням. Схожий світогляд бачимо й у творчості Йосано Акіко. Характеризуючи поетичний світ японської поетеси, М. Федоришин наголошує: «Вірші Йосано Акіко – сплав класичної асоціативності танки з сучасністю змісту. До речі, про це ще. Йосано Акіко була глибоким знавцем японської класичної літератури, свідчить хоча б той факт, що тривалий час її переклад роману «Гендзі моногатари» сучасною японською мовою вважався хрестоматійним. Свої танки Акіко складала, не наслідуючи давніх зразків, але глибоко засвоюючи їхню тропіку й розгалужену асоціативність. Тому й не дивно, що чимало танок Акіко при всій своїй новизні перегукуються з віршами класичних антологій «Манйосю», «Кокінсю», «Сінкюкінсю». Збірка «Розплетена коса» – один із шедеврів японської літератури, помітний внесок до скарбниці світової лірики» [13, с. 120]. М. Федоришин справедливо зазначає, що «Йосано Акіко пристрасно й переконливо проголосила потаємну думку кожної японської жінки – про право на кохання» [13, с. 119].

Для дослідження метафоричної репрезентації концепту «любов» ми взяли твори Т. Осьмачки «Чекання» і «Весна» зі збірки «Скитські вогні» (1925) й танка Йосано Акіко (збірка «Розплетена коса» (1901)).

Твір Т. Осьмачки «Чекання» розкриває концепт «любов» через метафору «самотність». Очікування стає домінантою життя ліричного героя, котрий переживає нерозділене кохання: «Зорі влинули на хмарах, / Курів сніг з небес; \ Ішли люди всі у парі, / А я ждав тебе» [8, с. 35].

Ліричний герой повторює слова «два» і «пара», які метафорично репрезентують єднання з коханою: «Догоріли в замку-залі / і сміх і вогні... / Розійшлися людські пари / і дорогі нічні» [8, с. 35].

Й. Акіко не відтворює пару закоханих, вона пише про свою таку ж самотню подругу, котра допомагає їй пережити розчарування в любові: «Обидві стоїмо / У кожної своє на думці / Сосновий вітер / Їй в обличчя / І мені. / Того вечора / Як ти мене покидав / Ми разом / На стовпі написали / Танку про білу квітку» [13, с. 130–131].

Така метафорична репрезентація типологічно близька до поезії Т. Осьмачки. Ліричний герой вічно чекає кохану дівчину біля двох колон чорного замку: «І той замок підпирали / та й колони дві... / Там я ждав тебе віками / і сам скам'янів» [8, с. 35].

Замок символізує радість взаємної любові й щасливе життя, але для героя вони недосяжні. Поет підкреслює, що очікування біля входу, біля колон стає для героя трагедією: «А я жду тебе самотній, / Де колони дві, – / Ринуть зорі у безодні / Із вів моїх» [8, с. 36].

Й. Акіко також втілює концепт «любов» через метафору «очікування»:

Цвіт шипшини
Приколола в коси
Ще й в руці тримаю
Довгий день у полі
Виглядаю тебе [13, с. 130].

Концепт «любов» у поезії Т. Осьмачки «Весна» репрезентовано через низку метафор. «Самотність» і «очікування» у цьому поетичному тексті переплітаються із твором «Чекання». Метафори демонструють самотність героя й пошуки кохання. Зазначимо, що домінантною метафорою поетичного тексту є «весна», яка має традиційну семантику. Поєднання весни й любові стало стереотипним у поетичному мистецтві. Т. Осьмачка акцентує, що для ліричного героя весна – кохана, тому він чекає на свою весну й шукає її:

А хто ж мені скаже, де моя весна
нагріва тумани,
сіє білий цвіт? [8, с. 36].

Танка Й. Акіко типологічно близькі до поезій українського автора. Метафора «весна» репрезентує концепт «кохання» й має схожу семантику: очікування кохання, неможливість подолати самотність й знайти свого нареченого: «Минає весна, / У кожній струні / Думка одна, / Як палахкотить / Моя довга коса» [13, с. 132]; «Весняна ріка / У щасливому сні / Коханому в далеч / Червоний світанок / Пошлю по воді» [13, с. 135].

Концепт «любов» у поезії Т. Осьмачки «Весна» реалізовано через метафору «ніч» й через символіку числа три. У багатьох творах автора простежується звернення до фольклорних мотивів

і образів. Звернення до числа три дозволяє досягти зв'язку поезії з усною народною творчістю, з мотивом тричі випробувати долю: «Я ходив три ночі на запашне сіно / Весни виглядати... / Ой три ночі в травні / Капали зірки / У гарячі очі / Мої молоді. / І там розтоплялись золотом колючим, / Пробивали серце й хлюпали в жилах!» [8, с. 37].

Порівняємо із поезією Й. Акіко із збірника «Розплетена коса»: «Три роки / Ні імені не чула / Ані його вірша / Немічне серце / Щодень змагає» [13, с. 134].

Авторка, як і в поезії Т. Осьмачки, звертається до числа три. Лірична героїня чекає коханого довгі три роки, вона втратила надію, самотність та очікування підпорядковують усе її існування.

Метафора «ніч», репрезентуючи концепт «любов», має семантику смутку, тривоги, самотності й омріяного бажання бути з коханим. У танка Й. Акіко метафора «весна» має такі складові. Лірична героїня розкриває свій внутрішній світ, своє спрагу кохати й бути коханою: «О звичка / Вже й на ріку іду / Де кулики співають свою вечірню пісню / Не йду / Танцюю» [13, с. 133] «Я вибігла з дому / Довкола туман / Нема його / З вечірнього дзвону / Самотність одна» [13, с. 135].

До ліричного героя поезій Т. Осьмачки «Весна» на четвертий день до прийшла його кохана дівчина, яка принесла смерть. Відтворення емоційного напруження тексту реалізовано у творі через поєднання еротичних й фольклорних мотивів: «І прийшла весна / До мене на луг... / Мене обнімала, сміючись, казала: / «Батько сплять на дворі, на кованім возі, / Я ж втікла із клуні під зоряне небо / Грудей молодих / Од жаги вітрами – / Дротами дзвонить!.. / Розпушу я коси на дроти гарячі, – / Твої руки й ноги навіки вмотаю / В дику заметіль!..» / Мене цілувала, а вила бряжчали / У наших ногах... / А з мого неба зорі випадали / У жіноче лоно, наче у безодні / Степових озер!» [8, с. 37–38].

Т. Осьмачка, створюючи образ смерті, підкреслює «Розпушу я коси». Збірка Й. Акіко має назву «Розплетена коса» («О ніч яка рожева / В розплетених косах / Напевно згубляться / Ті пахощі від лілій / В покою втіхи» [13, с. 121]). Вважаємо, що це є одним із факторів, підтверджуючих нашу думку про типологічну близькість поезій українського й японської митців. Концепт «любов» й метафора «весна» у танка Й. Акіко також репре-

зентовані через еротичні мотиви й образи: «Весняна ніч / Чарівна і розкішна / Безсила повернути його мені / На струни кото впала / Моя розплетена коса» [13, с. 121]. «Весна коротка / Щоб шукати шлях / До вічного життя. / Мої тужаві перса / Хай пестить його рука. / О юначе / Чи чуєш цитри звук / У персах цих / Що за подушку будуть / Тобі в гостях у мене. / Вірша мені присвятив / А тепер відмовляється / Що був то жарт хмільний / На папері закреслиш / Я ж із серця свого не викреслю» [13, с. 134].

У поезії Т. Осьмачки концепт «любов» репрезентовано також через метафору «зневіра», це типологічно близько й танка Й. Акіко. У фіналі твору українського автора драматизм й сюжетна напруженість досягають трагічної розв'язки. Кохана виявляється підступною вбивцею, вона символізує смерть (дівчина з вилами перегукується з традиційним образом смерті з косою). Ніч кохання закінчується смертю героя й питанням до нього:

– Дурню!

Де ж твоя весна! [8, с. 38].

Схожу репрезентацію концепту «любов» через метафору «зневіра» бачимо й в танка Й. Акіко. У поезіях є драматична напруженість, але немає метафори смерті. Любов для ліричної героїні трагічна через самотність, розчарування, гіркоту втрати кохання: «Виє вітер у голім полі, / Мов тужливий плач богів, / Що на літо / Дали квітам / Простір вільної любові. / Не про дорогу праведну / І потойбічне / Забудь про шану й славу / Отут між нами / Вічне кохання на життя / Вмить / Квітка весняна / Блякне / Перед богом сумнівів / Богом зневіри» [13, с. 135].

Висновки. Отже, ми розглянули метафоричну репрезентацію концепту «любов» у поезіях Т. Осьмачки «Чекання» й «Весна» й збірнику танка Й. Акіко «Розплетена коса». Доведено, що твори українського й японської митців мають типологічну спільність. Втілюючи концепт «любов», поети звертаються до таких метафоричних складових: «самотність», «очікування», «весна», «ніч», «зневіра». Ці метафори розкривають душевний стан ліричних героїв, їхнє прагнення подолати самотність й розгубленість перед жорстоким світом. Перспективи дослідження вбачаємо у залученні інших поетичних текстів Т. Осьмачки й Й. Акіко, які дозволять розкрити метафоричну репрезентацію концептосфери митців.

Список літератури:

1. Boros G., Herman D., Moors M. The Concept of Love in 17th and 18th Century Philosophy. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qf10t>

2. Johnson M., Lakoff G. Metaphors we live by. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3637992.html>
3. Šeškauskaitė D. The concept of love in lithuanian folklore and mythology. URL: <https://doi.org/10.18533/journal.v2i2.73>
4. Біблія. Переклад Р. Турконяка. URL: <https://bible.by/utt/53/13/>
5. Вознюк Г. Сезонні слова кіго в поезії Йосано Акіко. *Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії*. Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 19–23.
6. Гаєвська О. Типологія неоромантизму Йосано Акіко, Лесі Українки та Уїлі Кесер: дис... канд. філол. наук: 10.01.05. Київ, 2004. 172 с.
7. Загнітко А. Класифікаційні типології концептів. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 12–21.
8. Осьмачка Т. Хто: Поезії. Київ. : Веселка, 1995. 206 с.
9. Протопопова К. Концепт «Істина» у новелі Б. Антоненка–Давидовича «Що таке істина?». URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/21.pdf
10. Скорський М. Тодось Осьмачка: Життя і творчість. Київ: Український Центр духовної культури, 2000. 224 с.
11. Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка): роман-біографія. Київ: Ярославів Вал, 2011. 368 с.
12. Форманова С., Форманова О. Концепти «любов» та «кохання» в українській лінгвоментальності. *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. пр. Одеса : , 2011. С. 212–218.
13. Японська література. Том. III. (XIX–XX ст.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 536 с.

Kryzhanovska O. O., Malakhova Yu. V., Borzova O. D. METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF “LOVE” IN THE POEMS OF TODOS OSMACHKA AND YOSANO AKIKO: A COMPARATIVE-TYOLOGICAL ASPECT

In the article, the authors write that the concept in literary studies represents the metaphorical reality of a person and is related to the concepts of “image”, “idea”, “archetype”. The authors of the article found out that the concept of “love” is revealed through a number of different metaphors. These metaphors make it possible to understand the semantic content of the concept of “love”. In the article, the authors consider the functioning of the concept of “love” in various worldviews. The researchers prove that the metaphorical representation of the concept of “love” reveals the author’s worldview and emotional state of the author in the poetic world. The authors of the article chose the object of a comparative typological study of Todos Osmachka’s poetry “Waiting” and “Spring” and Yosano Akiko’s tanka (collection “Untangled Braid”). The authors of the article proved the typological commonality of the poems of Todos Osmachka and Yosano Akiko in the representation of the concept of “love”. The lyrical heroes of the poems represent deep feelings and consonance with the author’s convictions. The authors of the article emphasize that Todos Osmachka’s work “Waiting” and Ysano Akiko’s tank reveal the concept of “love” through the metaphors of “loneliness” and “waiting” and have a similar semantic content. The authors of the article emphasize that Todos Osmachka’s work “Spring” and Yosano Akiko’s tank represent the concept of “love” through a number of metaphors – “loneliness”, “waiting”, “spring”, “night”, “disappointment”. Poetic texts represent the loneliness of the heroes and the search for love. The authors of the article found out that the dominant metaphor of poetic texts is “spring”, which has a traditional semantic content in the poetry of Ukrainian and Japanese authors. The authors of the article emphasize that the metaphor “spring” in the poetry of Ukrainian and Japanese poets represents the expectation of love and the impossibility of overcoming loneliness. In the poems of Todos Osmachka and Yosano Akiko, the concept of “love” is realized through the metaphor of «night» (which has the semantics of sadness, anxiety, loneliness, and erotic motives) and through the symbolism of the number three. The metaphor “disappointment” typologically unites the poetry of Todos Osmachka and Yosano Akiko. The authors of the article emphasize that the poetic works of Ukrainian and Japanese authors demonstrate the tragic outcome and drama of the lyrical plot.

Key words: comparative-typological aspect, concept, metaphor, semantics, motive, lyrical hero. Ukrainian literature, Japanese literature.